

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Tâcü't - Tevârih

190086

تاریخ‌نگاری خویش قرار داده است (Inalcik, p 167)؛
NurYildiz, 2004, p 409؛ NurYildiz, 2005, p 158).
وی از *تواریخ آل عثمان** عاشق پاشازاده (عاشق پاشازاده،
درویش احمد^۳) نیز به عنوان منبع خبر بهره برده است
(İpsirli, p 249).

ویژگی‌های تاریخ‌نگاری و ادبی

منجم‌باشی و دیگر مورخان عثمانی که بعد از خواجه
سعدالدین در باب تاریخ عثمانی دست به تألیف زده‌اند، از
اثر او، به عنوان منبعی مهم استفاده کرده‌اند (ششن، همان‌جا).
به‌ویژه، تراجم احوال رجال اوایل قرن دهم هجری را از این
کتاب گرفته‌اند (İpsirli, p 252). این کتاب به نثری ادیبانه و
متکلف نوشته شده است (Öztiirk, p 259). خواجه
سعدالدین با بهره‌گیری از امکانات سبکی ادبیات فارسی در
زبان ترکی، به تقویت زبان ترکی کمک شایانی کرد و سبب
پیدایش یک سبک نو ایرانی‌الاصل در تاریخ‌نگاری ترکی
عثمانی شد (Ortayli, P 60).

ذیل و چاپ‌ها

شیخ‌الاسلام محمد، پسر خواجه سعدالدین، بعد از پدر،
اقدام به نوشتن ذیلی بر *تاج‌التواریخ* کرد، اما آن را به پایان
نرساند. شخصی به نام مصطفی شافی نیز بر این کتاب ذیلی
نوشته است (ششن، همان‌جا). *تاج‌التواریخ* در سال‌های

تاج‌التواریخ

تاریخ‌نامه دودمان عثمانیان، به ترکی، اثر خواجه سعدالدین
(خواجه سعدالدین، محمد بن حسن^۳)، در قرن ۱۰ ق.

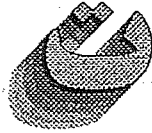
کلیات

خواجه سعدالدین هنگامی که *مرآة‌الأدوار* مصباح‌الدین
لاری را به زبان ترکی ترجمه می‌کرد، متوجه کاستی‌هایی شد
که مربوط به بخش پایانی کتاب، یعنی تاریخ عثمانی بود؛ از
این رو تصمیم به تألیف تاریخ‌نامه‌ای در این موضوع و برای
رفع این کاستی‌ها گرفت. البته، این اثر نیز نواقص و
کاستی‌هایی دارد. *تاج‌التواریخ* که با اسلوبی ادبی و مصنوع به
نگارش درآمده، مشتمل بر تاریخ عثمانی تا پایان سلطنت
سلطان سلیم (-۹۲۶ ق) است. مؤلف در پایان، وقایع مربوط
به هر یک از سلاطین عثمانی و ترجمه احوال علما و مشایخ
مربوط به آن دوران را نیز آورده است (ششن، ص ۳۰۳).

منابع تألیف

خواجه سعدالدین برای تألیف این اثر، بیش از ده اثر
مربوط به تاریخ عثمانی، اعم از منشور و منظوم را مطالعه
کرده بود. از دید او، بهترین اثر مربوط به تاریخ عثمانی،
هشت‌بهشت^۳ بدلیسی (بدلیسی، ادریس بن علی^۳) بوده (ششن،
ص ۳۰۳) و به همین سبب، هشت‌بهشت را الگوی

MAD
SONE

مرآت‌الادوار مصلح‌الدین لاری (- ۹۷۹ ق) به ترکی است. تاج‌التواریخ دربرگیرنده تاریخ عثمانی از آغاز تا پادشاهی سلیمان قانونی (۹۲۶ - ۹۷۴ ق) است. این اثر از مآخذ ارزشمند تاریخ عثمانی به شمار می‌رود. تاج‌التواریخ به تصحیح پارماقزاولی به چاپ رسیده است (استانبول، ۱۹۷۹ م). این اثر همچنین به کوشش موسیو بانوتی به ایتالیایی ترجمه شده است.

منابع: تاج‌التواریخ؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۱۶۶۷/۵؛ تاریخ نظم و نثر، ۳۵۵/۱ - ۳۵۶؛ زبان و ادب فارسی در قلمرو عثمانی، ۱۸۵؛ زنده‌الآثار، ۱۱۰؛ سجل عثمانی، ۱۸/۳؛ عثمانلی مؤلفری، ۶۶/۳ - ۶۷؛ فهرس‌المخطوطات‌الترکیة‌العثمانیة، ۹۰/۱، ۱۰۰؛ قاموس‌الاعلام، ۲۵۶۸/۴؛ نگاهی به روند شوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۳۶۰.

رشنوزاده

تائب (tā.ēb)، عباس، - ۱۱۰۲ ق، دولتمرد و شاعر ایرانی. از امیران دوره فرمانروایی شاه‌سلیمان صفوی (۱۰۷۲ - ۱۱۰۵ ق) بود. او به دلایلی که دانسته نیست از ایران به عثمانی کوچید. در آنجا از محمد چهارم عثمانی (۱۰۵۸ - ۱۰۹۹ ق) نواخت یافت و در دیوان عثمانی به سمت بیگلریگی رسید. تائب مردی درویش‌مشراب و ساده‌زیست بود. وی اشعاری به فارسی و ترکی دارد که بیش‌تر آن‌ها به فارسی‌اند. در تذکره سالم آمده که به سبب همنشینی او با شاعران و دانشوران عثمانی شعرهای ترکی‌اش نیز ارزشمند است.

منابع: تذکره سالم، ۱۸۲ - ۱۸۳؛ سجل عثمانی، ۲۹۲/۳ - ۲۹۳.

سارم

تائب، احمد فرزند عثمان‌افندی ← عثمان‌زاده تائب

تاج‌الدین خلطی (tā.jod.din-exa.lā.ti)، نیمه دوم سده ششم و نیمه یکم سده هفتم هجری، شاعر ایرانی. از مردم اخلاط بود. از زندگی او هیچ آگاهی در دست نیست. خلیل شروانی در

تاج‌التواریخ (tā.jot.ta.vā.rīx)، کتابی به ترکی در تاریخ آل عثمان، نوشته سعدالدین‌حسن مقتی، معروف به خواجه‌افندی (- ۱۰۰۸ ق). این کتاب در اصل ترجمه کامل‌ترشده باب دهم

956.107

HO.T

Hoca Sadeddin b. Hasan Can

IRUCA

Tacüt't-tevarih / by Hoca Sadeddin [b. Hasan Can]; translated by İsmet Parmaksızoğlu.- 2nd ed.- Ankara: Kültür Bakanlığı, 1979.

5 vol.; 19,5 cm.- (Kültür Bakanlığı yayınları; no. 301. Bilim dizisi; no. 1)

1. History, Turkey - 1300 - 1918 2. History, Ottoman Empire I. Parmaksızoğlu, İsmet (tr.)
II. Title III. (Series)

2861

Tacir - Tevârih'in
Zeyli

13 EKİM 1984
Mc, IX, 98
XII, 956

II. Kitap Üzerinde

a) *Zübdetü't-tevârih*, bu bakımdan zengin bir kaynak niteliğindedir. *I. Sultan Ahmed*'in kişiliğini bu eser sayesinde daha yakından tanımak imkânını buluyoruz. 22 Ocak 1603'te babasının yerine tahta çıkan *I. Sultan Ahmet*, 22 Kasım 1617'de ölmüştür. Öndört yıl süren saltanatını, Batı'da Avusturya, Doğu'da İran savaşlarından başka Anadolu'yu baştanbaşa saran Celâli isyanları doldurmuştur. Tahta çıktığında ilk yaptığını iş, padişahların tahta geçişlerinde kendisine kabîl olabilecek kardeşlerini -çocuk yaşındakiler dahil- *nizâm-ı âlem uğruna* öldürme geleceğine son vererek, saltanatın, Osmanlı soyunun en büyük evlâdına verilmesini kararlaştırması, yüreğinin bir insancıl duygunun kaynağı olduğunu açıkça gösterir.

Özel hayatının türlü yönlerini biz, onun hususi imamı olan *Mustafa Sâfi*'nin yazdığı *Zübdetü't-tevârih*'den öğreniyoruz. Sâfi, 1018 yılı ramazanının başlarında (Aralık 1609 başları) padişahın imamlığına getirilmiştir. Bundan dolayı *Sultan Ahmed*'in hayatını yakından izlemiştir.

Zübdetü't-tevârih'in müellif nüshası elimizdedir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1304 numarada kayıtlı bulunan yazmanın Sâfi'nin elinden çıktığı, üzerindeki düzeltmelerden, çıkarılardan, ilâvelerden bellidir. Bu, eserin ilk müsveddésidir. Kitabın, Bayazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Velîyüddin Efendi kitapları arasında iki cilt olarak beyaza çekilmiş çok güzel bir yazması bulunmaktadır (I. 2428; II. 2429).

Eserin dilinden anlıyoruz ki, Sâfi Arapça'yı çok iyi bilmektedir. Çağının seci'lerle dayanan nesrine, çağdaşı olan yazarların üslûbuna bakınca, çok daha hâkimdir.

b) *Kitabın bölümleri*: Sâfi kitabını iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde *Sultan Ahmed*'in özel hayatını kaplayan türlü hikâyeler yer almaktadır. Yazar, başta, padişahın menkabelerinin, eserlerinin ve gittikçe örnekleri çoğalan erdemlerinin bütünüdür kavramının gücün güç ve ondabirini anlatmanın hayal olduğunu açıklayarak konuya giriyor. *Ve nesnenin bütünü elde edilemiyor diye hepsi bir yana bırakılmaz* sözüne uyduğunu belirterek bunları anlatmaya başlıyor ve kendine göre bunları ayrı ayrı fasıllar altında topluyor. O çağların hemen bütün eserlerinde görüldüğü üzere bu bölümler de o dile yazılmıştır. Biz aşağıda bunları günümüzün Türkçesiyle veriyoruz.

I. - Dinin sığnağı olan padişahın şeriatla bağlılığı, adaleti, iyiliği ve doğruluğu, dindarlığı (Ypr. 11^a-15^a). Bu bölümde on menkabe vardır.

II. - Dinin sığnağı olan padişahın beş vakit namazı cemaatle kılması ve bu yü-

ce kişinin bütün durumlarda namaz vakti girer girmez namazını edâ etmesi (15^a-21^a). Bu bölümde, biri manzum olmak üzere on menkabe ve bir hikâyet vardır.

III. - Dinin sığnağı olan padişahın mecitler ve câmler yaptırmağa râğbet göstermekteki meyl ve *Sultan Ahmet Câmi*'nin yapılmasını buyurması (Ypr. 21^a-23^a).

IV. - Padişah hazretlerinin akıl ve zekâlarının güzelliği; kavrayışının ve anlayışının keskinliği (Ypr. 24^a-29^a). Bu bölümde on menkabe vardır.

V. - Keramet sahibi olan padişahın alçakgönüllülüğü (Ypr. 30^a-32^a). Bu bölümde yedi menkabe vardır.

VI. - Padişahın yaratılışının ve ahlâkının yüceliği; huynunun ve âdetlerinin güzelliği; cömertliği ve ihsanları (Ypr. 32^a-37^a). Bu bölümde onyedî menkabe vardır. Bunlardan sonuncusu *hakikat-hâl* başlığıyla.

VII. - Padişahın okçuluğu, biniciliği, silâhşorluğu, bazı kuvvetinin üstünlüğü (Ypr. 38^a-41^a). Bu bölümde sekiz menkabe vardır.

VIII. - Padişahın avcılığının ve avlanmasının anlatılması ve Hüdâvendkâr hazretlerinin kimi davranışlarının bildirilmesi (Ypr. 41^a-45^a). Bu bölümde öndört menkabe ve bir hikâyet vardır.

IX. - Yıldızlar sayısınınca askeri olan padişahın yürekliği, cılasunluğı, zeyrekliği (Ypr. 46^a-50^a). Bu bölümde dokuz menkabe ve üç hikâyet vardır.

c) *Menkabeleri yazara anlatılanlar*: Sâfi, yukarıdaki başlıklarla verdiği bölümleri, her menkabenin başında, sözüne inandırıcı ve güvenilir mukarreblerden, nedimlerden ve büyük görevlilerden bulunan kimselerden duyduğunu açıkça söylemekte, onların adlarını ve sıfatlarını vermektedir. Bunların arasında *Habîb Cüce*, *Ehbâbekir Cüce*, *Cüce Zeyrek*, *Cüce Yusuf Ağa*, *Cüce Hüseyin Ağa*, *Darüssadde Ağası Mustafa Ağa*, *Doğancıbaşı Mehmet Ağa*, *sonradan kapudân-ı derya olan Halîl Paşa*, *Nakşebendî tarikati ulularından Hoca Ahmed es-Sadık*, *Vezir Mustafa Paşa*, *Cerârhazde Mevlânâ Mehmet* vardır. Adlarını söylemeden *nüdemâ-yı hâs* ve *bendegân-ı bâ-ihlâs* diye, padişahı yakınlıkları olan kimseler ve Macarlara tutsak iken kurtulduktan sonra orada duyduklarını anlatırlar da bunların arasındadır. Sâfi bu menkabelerden birkaçını da *mukâtebe* yoluyla öğrenmiştir.

Sâfi, bu, türlü kişilerden dinlediklerini, kitabında *menkabe* başlığı altında anlatıyor. Kullandığı üslûp ağır, seci'li, fakat çağının üslûbuna uygun, doğru ve zengindir. Ancak, gerek padişahlar için kullanılmasın mu'âd olan sıfatlara, gerek-

ce bu menkabeleri kendisine anlatanların mevkilerine göre, bugün için gereksiz sayılan, anlatılan menkabeye hiçbir özellik katmayan doldurmalar yüzünden, kitabın sıkıştırıcı yüklü yüz büyük sayfasını kaplayan bu menkabeler bugün yazılıysa, kolayca dörttebirine indirilebilirdi. Ben bunların arasından okuyucuya sunmak üzere seçtiklerimi, bu fazlalıklardan ayıklayarak veriyorum.

c) *Padişah*: Gençliğine rağmen yaptıklarında azimli olan ve liyakatlı kimseleri kullanmağa gayret eden¹ *I. Sultan Ahmed*'in bir ihtirâsı yoktur. Bir münacatında

*Çü ben Bahtîye verdin hâtırında
yoğken devlet*

*Sana ismarladım Ya Rab umûrum,
cümle ahvalım*

diyor. Ve daha saltanatının ilk yıllarında *Âriyettir saltanat, servet, beden,
cümle fenâ*

*Şimdiden geldi Hüdâ bilir bu
devletten günâ*

demesinden anlıyoruz ki, padişahlığın gerektirdiklerini yerine getirmekle birlikte bundan usancını da saklamıyor.

Onun hat, şiir gibi güzel sanatlara ilgisini gösteren tanımları, Sâfi'nin kitabında buluyoruz.² Şiirlerinde Ahmed adını ve Bahtî mahlasını kullanan padişahın küçük bir divanı vardır.³ Bu divanda, başta münacat ve na'atler olmak üzere birtakım gazeller, şarkılar, murabba'lar ve tarihler bulunmaktadır. Peşte ile Budin'in, Visgrad ile Estergon'un alındığına sevincini, Üsküdar'da bağları, bahçeleri seyrederek avlandığını anlatan manzumeler bunların arasından seçilmeye değer.

d) *Padişahın mevsimleri nerelerde ve nasıl geçirdiği*: Bunu bir menkabenin öğreniyoruz (VII, 39^a). Padişah kışı *Sarâ-yı Cedîd-i Sultanî*'de geçirir mücerret av, vahşi hayvanlar ve kuşlar avlamak için birkaç gün *Davut Paşa Bahçesi*'ne giderler. Sonra ilkbahara kadar *Sarâ-yı Amire*'de olurlar. Güneş Hamel burcuna geçip de⁴ "zaman denen yaşlı" kişin beyaz şahlını taze yeşillige değiştirince ilkin kalıp *Beşiktaş Bahçesi*'ne geçerler. Orada canının istediği kadar oturduktan sonra *galib âdet hasabince İstavroz Bahçesi*'ne, sonra da sıra ile öteki bahçelere ve en sonra yine *Davut Paşa Bahçesi*'ne giderler. Orada *sebûk-bar Harami Deresi*'ne ve göntüllerine göre öteki avlamlara geçerler. Sonbaharın sonuna değin böyle oradan oraya geçerek din ve devlet düzenlerinin korku salırlar. Bu yüce âdetleri ve eski alışkanlıkları gereğince yine ilkbaharda ve menekşelerin kırları süslediği mevsimde *Beşiktaş Sarayı*'ni teşrif ederler ve deniz kıyılarını alınının nuru ile aydınlatıp orada ikamet üzere iken *Hasbahçe*'lerden saraya yakın olan *Kara Bali Bahçesi*'ne geçip gönüllerini eğlendirirler. Orada hizmetlilerin ileri gelenleriyle

I. Ahmed

varıp gâh ilkbaharın meltem rüzgârlarıyla yüklü olmuş olan çemenliklerde dolaşarak, kimi yaya olarak, salınan sevilere gibi *bi ayak seyrî*⁵ ile çayır-çemenleri ve baharı sey ederler. Ve bazı da oradaki ünlü köşkte eşleşip hazretin nedimleri ve sarayın musahipleri ile huzurlarında hikâyeler anlatırlar, kitaplar okuturlar. Zamanın olaylarını dinlerler ve her birinin sözlerinden ibretler alırlar. Bunları, dünyada olup biten nesnelere, akıl miyarında ölçüp biçerek ayar ederler. Tasadüf, yine bir gün o yüksek köşkte oturup yeşillikleri ve taze baharı seyrederken meydanın ortasında bir demir tavannın yattığını görürler. Sonra dilisizlerden birine işaret edip "getir" deyince, karşılarında hizmet etmek üzere ayakta ve hizmete hazır dikilmiş duran uşaklarına gölgeli bir ağacın dibine bu tavayı koydururlar. Devran padişahı, orada olan kebâbede⁶ bir temrensiz ok gezdiler, o bakır nişana ve demir putaya öyle bir vururlar ki bu temrensiz ok, ucu sipsviri bir iğne gibi o tavayı delip geçerek ağacın gövdesine saplanmıştır.

e) *Nedimler ve musahipler*: Nedimler, padişahların maiyetlerinde bulunan, sözünden, sohbetinden yararlanılan, zarif, nüktedan ve hazır-cevap kimselerdir. Bunların arasında cüce, dilsiz ve siyah ha-

dim ağalarından seçilmiş olanlar bulunurdu. Bunların görüşlerinin, hükümdarlar üzerinde etkisi de olurdu. *Zübdetü't-tevârih*'de bunların yaptıkları anlatılırken *şirinkârlık*, *nükteğûzarlık*, *şâhit ve küstâhî*, *sataret*, *bezgûyî*, *cerbeza* gibi türlü nitelikleri belirtilmektedir. Padişah bu *seker-dilli* nedimlere ve *saddâkatlı* musahiplere kimi din, devlete ilgili konuları anlatırdı, kimi geçmişlerin hikâyelerini söyletirdi. Keyifli olduğu zamanlarda onlarla şakalaştığı, birbirleriyle kâstahlık dercesine varan oyunlar oynamalarına izin verdiği de olurdu. Meclislerinde olsun, avlanmağa, gezmeğe çıktığı zamanlarda olsun, yanında *hüb edâlî nedimler* ve *güzel sesli hânendeler* bulunurdu. Bunlara konuşur, eğlenciler; onlara sorular sorar, onları türlü bilgilerini, zekâlarını, nüktedanlıklarını, hazır-cevaplıklarını ölçer, biçerdi.

III. Kitabın türlü bölümlerinden seçilmiş menkabeler

Bu menkabelerin kitabın hangi bölümünden alındığı, hangi yapığında anlatıldığı yanlarında gösterilmiştir.

a) *Dindarlığı* (I, 10^a): *Sultan Ahmed*,

Gelmemiş cihana böyle bir âsi
Tuttu mâtem ile fezâyı âhı
Kabûl oldu mü'minlerin duâsı
Mürd oldu Şer Himmet eller donansın.

Fevzî der görüldü [işte] na'şları (?)
Saray altına cem' oldu başları
Katil olundu eümle eba kuşları
Mürd oldu Şer Himmet eller donansın.

Temmet sene 1131³⁸

Türkiyat Mecmuası, c. XIII, İstanbul, 1958,

s. 109 - 116

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

06 MAYIS 1993

³⁸ Muradiye Kitaplığı Gazi Okulu deposunda isimsiz ve tarihsiz anonim bir mecmu'adan.

HOCA SA'DEDDİN EFENDİ'NİN TÂCÜ'T-TEVARİH'İ ve BUNUN ZEYLİ HAKKINDA

Münir Aktepe

Mehmed Sa'deddin Efendi:

XVI. asrın ikinci yarısında yaşayan Selânikî ve Âlî gibi başlıca müverrihlerimizden biri dahi, I. Selim'in nedimlerinden İsfahanlı Hasancan'ın oğlu ve Mustafa Paşa'nın damadı Hoca Sa'deddin Efendi'dir¹. Kısaca Hoca Efendi diye şöhret bulan bu zat², 943 (1536/37) senesinde İstanbul'da doğmuş³ ve ilmiye mesleğine intisab ile hayatının sonlarına doğru tarihimizin meşhur şeyhülislâmlarından biri olmuştur.

Sa'deddin Efendi'nin, babasının himâyesi altında yetişip, Sahn müderrisi Karamanî Mehmed Efendi ve sâir emsali ulemâdan ders görmek suretile, 963 (1555/56) de Ebüssüud Efendi'den mülâzim olduğunu ve evvelâ Murad Paşa medresesinde vazife aldığını görüyoruz. Hasancan-zâde, 972 (1564/65) de Hâric⁴, 979 (1571/72) da Sahn'a vâsil olmuş⁵ ve şehzade III. Murad'a hoca nasbedilmek suretile Manisa'ya gitmiştir. Yirmi ay kadar burada kalan Sa'deddin Efendi, nihayet Sultan Murad ile birlikte İstanbul'a gelmiş⁶ ve 8 ramazan 982 (22 aralık 1574) tarihinde vuku' bulan cülus-ı hümayun üzerine Hâce-i sultanîliğe getirilmiştir. Hoca Efendi, III. Murad'ın iclâsından itibaren, 1003 cemaziyülevveline (oçak 1595) kadar geçen müddet zarfında, Saray'da mezkûr padişahın hocası olarak kaldı ve devlet işlerine müdahale eden, siyasi mes'elelerde dâima onun mütâlaasına müracaat olunan bir şahsiyet haline geldi⁷.

¹ Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevami'*, İstanbul 1281, I, s. 58.

² İbrahim Peçevi, *Tarih*, İstanbul 1283, II, s. 288.

³ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, 1286, I, s. 130; Atâî, *Şaka'ik zeyli*, İstanbul 1268, s. 429.

⁴ Rif'at Efendi, *Devhatü'l-meşayih*, taşbasması, s. 37.

⁵ Ahmed Refik, *Âlimler ve san'atkârlar*, İstanbul 1924, s. 98.

⁶ Mustafa Selânikî, *Tarih*, İstanbul 1281, s. 126.

⁷ Mustafa Naîma, *Tarih*, İstanbul 1280, s. 111.

1721. Sa'd-ed-Din [gen.] Hoğa Efendi: Tâcü't-tevârih /
Hoça Sadeddin Efendi. Sadceştiren: İsmet Parmaksızoğlu.
- İstanbul
- Einheitssacht.: Tâğ üt-tevârih. - Inhalt: Osman. Reichsge-
schichte. - Text türk. 30 A 15679
1. Osman Gazi, Orhan Gazi, Hüdavendigâr Gazi ve Yıldırım Han devirleri. - 1. basılış. - 1974. - XIV, 383 S. : III.
30 A 15679-1
3. Fatih Sultan Mehmed ve İkinci Beyazıd dönemleri. - 1.
baskı. - 1979. - VII, 399 S. - (Kültür Bakanlığı yayınları ;
301 : Bilim dizisi ; 1) 30 A 15679-3
4. Şehzadelerin girişimleri, Selimnâme ve Yavuz Sultan Se-
lim dönemi. - 1. baskı. - 1979. - VII, 407 S. - (Kültür Ba-
kanlığı yayınları ; 301 : Bilim dizisi ; 1) 30 A 15679-4
5. Hâtıme : (son bölüm). - 1. baskı. - 1979. - VI, 323 S. -
(Kültür Bakanlığı yayınları ; 301 : Bilim dizisi ; 1)
30 A 15679-5
2. ([Circa 1975]). - 348 S. 30 A 15679-2

24 0000000000

- Hoca Saladdin Efendi

- Tacüt-tevarih.

bk. Hoca Sa'eddin
Efendi

**HOCA SA'DEDDİN EFENDİ'NİN
TÂCÜ'T-TEVARİH'İ ve BUNUN ZEYLİ HAKKINDA**

M. Münir Aktepe

266 ZOWWEL 26
27 TEMMUZ 1992

Türkiyat Mecmuası
Cild XIII'den ayrı basım

KUTULMUŞ MATBAASI
İ s t a n b u l
1958

Türk Halkbilimi Araştırmaları Yıllığı

sayı: IV / 1977 (Ankara - 1979)

S. 209-221. D. 1061

16 ARALIK 1997

TAC'ÜT-TEVÂRİH'DE HALKBİLİM

NAIL TAN*

Halkbilim araştırmacılarının her zaman baş vurmaları gereken kaynakların başında tarih kitapları yer alır. Halkbilim ürünlerinin ortaya çıkış ve yayılışlarını en doğru olarak tarih kitaplarında bulabilmekteyiz. Yazılı belgenin çok az olduğu Türk Halkbiliminde, tarihler daha da önem kazanmıştır.

Osmanlı padişahlarından III. Murat ve III. Mehmet'e öğretmenlik etmiş olan Hoca Sadeddin Efendi'nin (Doğumu: 1536 / 37, Ölümü: 1599) yazdığı Tacü't-Tevârih çok değerli Halkbilimsel bilgilerle doludur. Halk arasında Hoca Tarihi diye tanınmış bu yapıt, titiz bir araştırma ve inceleme sonucunda yazıldığından Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş döneminin temel kaynaklarından biri sayılmakta ve Selânikli Mustafa Efendi ile Naimâ'nın yazmış oldukları tarihler, bunu izleyen, tamamlayan yapıtlar diye bilinmektedir. "Tarihlere tâctır bu kitap" cümlesiyle başlayan Tacü't-Tevârih döneminin tüm kültür varlığını, dünya görüşünü, düşünce biçimini açıklayan havası ve anlamı ile de ayrı bir değer taşımaktadır¹.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan Kanunî Sultan Süleyman dönemine değin Türk tarihini gözler önüne seren Tacü't-Tevârih İtalyanca, Fransızca, Almanca, İngilizce, Macarca ve Rusça'ya çevrilmiş bulunmaktadır. Maarif Nazırı Nevres Paşa 1863 yılında bu değerli tarihi iki cilt halinde bastırmıştır. Değerli tarih araştırmacısı İsmet Parmaksızoğlu, Nevres Paşa'nın hizmetini bir adım daha ileriye götürerek, Tacü't-Tevârih'i yalınlaştırıp yeni kuşaklara okutmak için, Tacü't-Tevârih'i yalınlaştırıp yeni kuşaklara okutmak istemiştir. Günümüzde Osmanlıca'yı en iyi bilenler arasında gösterilen Sayın Parmaksızoğlu'nun 5 cilt olarak baskıya hazırladığı Tacü't-Tevârih'in ilk iki cildi Kültür Bakanlığına bastırılmıştır (I. Cilt, M.

* Kültür Bakanlığı Müşaviri.

¹ İsmet Parmaksızoğlu: *Tacü't-Tevârih*, (Hoca Sadeddin Efendi), M.E. Bsm., İst. 1974, I. Cilt, Giriş, s. III.